

Jan Łoś

Rzeczy, mające związek z Polską, w "Izviestijach" Akademji Petersburskiej

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce
literatury polskiej 25/1/4, 320-325

1928

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

IV. PRZEGLĄDY.

Rzeczy, mające związek z Polską, w „Izviestijach“ Akademji Petersburskiej.

Od roku 1896 Akademia Nauk w Petersburgu wydawała regularnie „Izvēstija Otdčlenija Russkago jazyka i slovesnosti“ (Wiadomości Oddziału Rosyjskiego języka i literatury) w formie roczników, z których każdy liczył po cztery obszerne zeszyty; w latach 1916—1918 liczba zeszytów rocznych spadła do dwóch, poczem ukazywały się dalsze roczniki bez podziału na zeszyty i w r. 1927 wydawnictwo zostało zamknięte na tomie XXXII. Współpracownikami byli nie tylko członkowie Akademji, ale w ogólności najtężsi przedstawiciele filologii słowiańskiej w Rosji, a w bardzo długim szeregu ich przyczynków naukowych znalazło się wiele prac bezpośrednio lub pośrednio dotyczących historii literatury i kultury umysłowej polskiej, jako też poruszających niektóre zagadnienia ogólne nauki o literaturze. Ze względu na zamkniętą już całość tego wydawnictwa, wydaje się rzeczą pożyteczną skreślić choć pobieżny przegląd bibliograficzny ogłoszonych tam prac, mogących zainteresować polskiego czytelnika.

Studja, poświęcone tu wyłącznie literaturze polskiej, nie były liczne i miały niejednakową wartość naukową. Wyliczamy je tutaj w porządku chronologicznym. W t. XIV, z. 4 (str. 65—80) Włodzimierz Nakonieczny ogłosił artykuł p. t. „Ślady wpływu Kryłowa w bajkach Morawskiego“, gdzie dowodził, że z liczby 136 bajek, Morawski zapożyczył się u Kryłowa w czterech, mianowicie, że bajki: „Liście i korzenie“, „Staś i cień jego“, „Surdut“, są wyraźnem naśladowaniem Kryłowa, a w bajce „Małpa“ temat został zapożyczony od rosyjskiego bajkopisarza. Modrzewski w dedykacji traktatu „De ordinibus Ecclesiae“ pisze, że w wielu miejscach swego dzieła „De Ecclesia“, powtórzył poglądy Erazma z Rotterdamu, wyłożone w jego „Liber de sarcienda Ecclesiae concordia“. W. Płotnikow w t. XIX, z. 1 z r. 1914 (str. 93—109) w artykule p. t. „W sprawie wpływu Erazma z Rotterdamu na Andrzeja Frycza Modrzewskiego“, ma na celu szczegółowe wykazanie poglądów, w których Modrzewski jest zależny od Erazma; są to zwłaszcza kwestje: o usprawie-

dliwieniu, o sakramencie Eucharystji i o czci świętych. W t. XX, z. 2 z r. 1915 (str. 125—151) L. Cziżikow ogłosił spis bibliograficzny przekładów, dzieł, studjów, artykułów i notat krytycznych lub krytyczno-biograficznych o Adamie Mickiewiczu, wydrukowanych w języku rosyjskim od r. 1826 do 1915. Ten długi spis tytułów, który według autora zapewne nie wyczerpuje wszystkiego, co do niego wejść powinno, obejmuje przeszło 360 pozycji, między którymi na szczególne wyróżnienie zasługuje dwutomowe dzieło A. Pogodina p. t. „Adam Mickiewicz. Jego życie i twórczość“, wydane w Moskwie r. 1912.

Szerszy zakres badań obejmują dwa artykuły, ogłoszone w „Izvēstijach“. Jeden z nich wydrukował St. Ptaszycki p. t.: „Przegląd materiału do historii średniowiecznej powieści świeckiej w Polsce“, t. VII, z. 1, str. 319—358; autor wylicza i opisuje tu znane mu rękopiśmienne lub drukowane teksty dawniejszych powieści zachodnioeuropejskich, które głównie przez pośrednictwo Czech przeszły do Polski, a stąd znowu na Ruś się dostały. Tak opracowane są tutaj powieści: „Historja Aleksandra Wielkiego“ (Macedońskiego), „Historja Trojańska“, „Marchońt“, „Historja o szczęściu“ (Fortuny i cnoty różność), „Historja o Meluzynie“, „Historja o Magelonie“, „Historja o Gryzeldzie“, „Historja o cesarzu Ottonie“, „Historja o Barnabasz“, „Historje z dziejów rzymskich“.

Drugi artykuł, W. Francewa, p. t. „Przyczynek do historii tak zwanego odrodzenia kaszubskiego“ (Izv. t. XVII, z. 3 z r. 1912, str. 31—76) ma na celu wyjaśnienie, jakie czynniki były przyczyną pojawienia się pierwszych prób drukowania książek kaszubskich w pierwszej połowie XIX wieku. Sprawa ta do ostatnich czasów przed wielką wojną budziła namiętne spory wśród Polaków, a także i samych Kaszubów, obawiano się bowiem rozbudzenia na Pomorzu niebezpiecznego separatyzmu, który byłby wodą na młyn germanizacji. Istotnie też, jak wiadomo, rząd pruski usiłował oderwać Kaszubów od wpływów języka literackiego polskiego, ażeby ich tem łatwiej wynarodowić. Za pierwszych takich separatystów uważano Mrongowjusa i Florjana Ceynowę, a ponieważ utrzymywali oni stosunki z rosyjskimi uczonymi, przeto dopatrywano się tu wpływów panslawizmu rosyjskiego. W. Francew na podstawie dokumentów omawia szeroko naturę tych stosunków kaszubsko-rosyjskich i stwierdza, że Mrongowjus nie umiał po kaszubsku i o żadnym separatyzmie kaszubskim nie myślał. Co się tyczy Ceynowy, to jego pierwsze wystąpienie w sprawie odrębności piśmiennictwa kaszubskiego datuje się od r. 1850, gdy tymczasem bliższe jego stosunki z uczonym światem rosyjskim rozpoczynają się później, a podróż jego do Rosji przypada na r. 1867. Wobec tego p. Francew przypuszcza, że Ceynowa, tworząc swój program działania, wzorował się raczej na analogicznych dążeniach Słowaków i Łużyczan, starających się wtedy o stworzenie literatury we własnym języku.

W Izv. znajdujemy też szereg recenzyj, jako to: Spasowicza o „Geschichte der polnischen Literatur“ Brücknera (VII, 1, 1902,

str. 384—398); Ułaszyna o pracy Zdziarskiego: „Bohdan Zaleski“ (X, 1, 1905, str. 441—447); Sumcowa o „Geschichte der russischen Literatur“ Brücknera (XI, 1, 1906, str. 417—428); Nakoniecznego o dziele Tretiaka: „Juljusz Słowacki“ (XII, 4, 1907, str. 396—418); Brailowskiego o „Pamiętnikach“ Tokarzewskiego (XIII, 3, 1908, str. 383—386); Czernobajewa o „Początkach piśmiennictwa polskiego“ Łosia (XXXI, 1826, str. 342—349).

W Izv. pomieszczono znaczniejszą liczbę prac, dotyczących piśmiennictwa ruskiego, a mających pośredni związek z Polską. Tak więc St. Ptaszycki ogłosił tu (IV, 2, 1899, str. 375—422) „Uwagi nad listem polskim pierwszego Samozwańca do papieża Klemensa VIII“, gdzie na podstawie zupełnie wystarczających dowodów stwierdził, że tekst listu został ułożony przez osobę, znającą doskonale język polski, Samozwaniec zaś tylko własnoręcznie go odpisał. Błędy odpisu wskazują niewątpliwie na wielkoruskie pochodzenie fałszywego Dymitra i wpływ na niego szkoły moskiewskiej.

Szereg artykułów wiąże się ze sprawą wpływów polskich na kulturę i piśmiennictwo ruskie. Pisał o tem prof. Sobolewskij, charakteryzując w ogólnych zarysach i w szczegółowych badaniach wpływ zachodu na literaturę Rusi moskiewskiej, z czego zdaje sprawę W. Peretz (Izv. IV, 4, 1899, str. 1485—1491). Według Sobolewskiego pierwsze wielkoruskie tłumaczenia dzieł zachodnio-europejskich datują się z drugiej połowy w. XV, liczba ich wzrasta w w. XVI, a zwłaszcza w XVII. W tych dwóch ostatnich stuleciach najczęstsze przekłady dokonywane były z dzieł oryginalnych lub tłumaczonych polskich, przyczem początkowo tłumacze byli raczej przepisywaczami tekstów polskich, transkrybowanych cyrylicą, a dopiero inni kopiści stopniowo przystosowywali tekst do wymagań słownika i gramatyki cerkiewnosłowiańsko-ruskiej. Prof. Sobolewskij stwierdza, że „bez pośrednictwa polskiego wiele rzeczy, przetłumaczonych w w. XVII, nie byłoby znane w Moskwie“. Dopiero od Piotra W. wpływ piśmiennictwa polskiego zanika, gdyż więcej wtedy rozpowszechniona znajomość języków obcych powoliła tłumaczom korzystać bezpośrednio z oryginałów łacińskich, romańskich i germańskich.

W. Peretz w przyczynku do charakterystyki stosunków społecznych w Małorosji (VIII, 2, 1903, str. 159—168) wykazuje na jednym przykładzie z r. 1641, w jak wielkim stopniu, dzięki założeniu Akademii kijowskiej przez Piotra Mohyłę, wpływ języka polskiego szerzył się w piśmiennictwie małoruskiem. Ogólnej charakterystyce wpływów polskich i bronięcia się przed nimi ze strony społeczeństwa małoruskiego w XVII w. poświęcił artykuł N. Sumcowa (XI, 2, 1906, str. 259—280): „O literackich obyczajach pisarzy południoworuskich w w. XVII“.

A. Woldemar w artykule p. t. „Walka narodowościowa w W. Ks. Litewskim XV i XVI w.“ (XIV, 3, 1909, str. 160—198) mówi o pierwszych drukach litewskich, zawierających przekłady z języka polskiego, wchodzące w zakres literatury religijnej. Specjalnie religij-

nej literaturze na Rusi poświęcili artykuły: M. Hruszewskij: „Z literatury polemicznej końca XVI w. po wprowadzeniu unji“ (XXII, 2, 1916, str. 291—313); Croiset van der Kopp: „Zapomniany epizod walki katolicyzmu z protestantyzmem na Rusi wschodniej“ (XVII, 1, 1912, str. 78—86); Żukowicz: „O niewydanych pismach Jozafata Kuncewicza“ (XIV, 3, 1909, str. 199—231) i tenże autor: „Niewydana opowieść ruska o żyrowickim obrazie Matki Boskiej w związku z historją ruskiego rodu szlacheckiego Sołtanów Żyrowickich“ (XVII, 2, 1912, str. 175 - 249).

Z innych dziedzin, prócz religijnej, wpływ literatury polskiej na ruską objawiał się przedewszystkiem w zakresie utworów literackich, przeznaczonych dla szerokiego ogółu czytelników; należą tu, prócz „Postylli“ Rejowej, tłumaczone powieści moralizujące, sztuki teatralne, dialogi i różne podrzędniejszego znaczenia utwory popularne; tak np. z polskiego została przełożona „Historja o Magelonie“ (Rėzanow: XVI, 4, 1911, str. 144—150), którą przerobiono też na dramt (tenże autor: XI, 4, 1906, str. 185—244). Obszerne studjum z historii popularnego teatru polskiego i ruskiego ogłosił V. Peretz w Izv. X, 1, 1905, str. 51—104; X, 2, 1905, str. 378—419; XII, 4, 1907, str. 52—86; XIV, 1, 1909, str. 125—159; XV, 4, 1910, str. 151—190; XVI, 3, 1911, str. 248—319; XVI, 4, 1911, str. 39—66). Wśród materiałow ruskich znajdujemy tu w całości lub w wyjątkach ogłoszone intermedja, sztuki z repertuaru szkolnego i kolędy z XVII i XVIII wieku. O wpływie polskiego teatru jezuickiego na zachodnio ruski pisze W. Rėzanow w artykule: „Jeszcze jeden kijowski dramt szkolny“ (XIII, 3, 1908, str. 36—69). Tenże autor (XVIII, 1, 1913, str. 1—40) podaje obszerne tekst poetyki polsko-łacińskiej, używanej w szkołach jezuickich, a wyjaśniającej, co rozumiano pod nazwą „deklamacji“ szkolnej według rękopisu lwowskiego z XVII w., o tyle ciekawego, że w innych poetykach o „deklamacji“ niema wcale mowy, albo też mówi się o niej tylko pobieżnie. O wpływie polskim na dialogi i sztuki dramatyczne zachodnio-ruskie XVII i XVIII w. mówi Peretz (XVIII, 2, 1913, str. 1—9); w dalszym stosunku do literatury polskiej stoi „Rozmova o smerti ćelovėka s angelom“, której tekst podaje J. Jaworskij (XVII, 1, 1912, str. 264 - 280).

W ruskiej literaturze dramatycznej wpływ polski wyrażał się nietylko w treści utworów, ale również i w formie ich wierszowania według zasady sylabicznej, i dlatego też wiersze ruskie tak zbudowane nazywają się nie „stichami“ lecz „wirszami“. Forma ta wierszowania jest znacznie starsza od wszelkich zachodnio-ruskich utworów literatury dramatycznej, datuje się bowiem od schyłku wieku XVI, kiedy to powstał pierwszy znany tego rodzaju wiersz na herb ks. Ostrogskich w r. 1581. Historji tych „wirszy“ poświęcono też szereg artykułow w „Izvěstijach“. Stronie wpływu wersyfikacji polskiej na małoruską, a przez tę na wielkoruską, poświęcił W. Peretz szereg artykułow (IV, 1899, str. 869—938 i 1219—1303; VI, 2, 1901, str. 53—135; VIII, 1, 1903, str. 81—119 i XII, 1, 1907,

str. 144—184; pisał o tem także N. Popow (XXII, 2, 1917, str. 259—275) i Adrianowa (XXVI, 1921, str. 271—276). Kołomyjki A. Zaczynajew zestawia z kozakami, a także i z krakowiakami polskimi, ale ostatecznie nie ustala ich genezy; tu należy przypomnieć, że rytm, dziś nazywany kołomyjkowym, znajdujemy już u Reja w „Żywocie Józefa“ (r. 1545), w kancjonale z r. 1551 i w pieśniach ludowych polskich i serbskich. (J. Łoś: „Wiersze polskie w ich dziejowym rozwoju“. Kraków [1920]).

Z zakresu średniowiecznej literatury, której zabytki z zachodu Europy przez Polskę dostawały się do piśmiennictwa zachodnioruskiego, spotykamy rozprawę prof. Karskiego o rękopisie z końca w. XV, obejmującym „Umęczenie Chrystusa“, „Hołd trzech królów“ i „Żywot św. Aleksego“. Autor, pomimo obfitości w tekście polonizmów, skłania się raczej do przypuszczenia, że tekst ruski pierwszych dwóch zabytków prawdopodobnie, a trzeciego z pewnością, został przetłumaczony z języka łacińskiego (II, 1897, str. 964—1036). Sprawie genezy ruskich tekstów „Żywota Aleksego“, poświęciła obszerną rozprawę p. Adrianowa, omówioną przez Petrowskiego (XXIII, 2, 1918, str. 251—268), Petrowa (XXIV, 1, 1919, str. 307—320) i Peretza (XXVI, 1921, str. 251—270).

O wpływie zachodnio-europejskim na publicystę wielkoruskiego z pierwszej połowy XVI w., I. Pereswětowa, ogłosił studjum W. Rżiga (XVI, 3, 1911, str. 169—181), gdzie dowodzi, że pobyt Pereswětowa w służbie polskiej co najmniej w ciągu lat 6 około r. 1530 odbił się na jego poglądach politycznych, w których także znać wpływ tak zw. „Pamiętników Janczara“, gdzie są opisane urządzenia państwowe w Turcji. Zestawienie wyjątków z Pereswětowa i Janczara wykazuje wyraźne podobieństwo, a to znów stwierdza, że „Pamiętniki Janczara“ były znane w Polsce już w pierwszej połowie w. XVI i że ich tekst polski z tamtych czasów pochodzi.

W. Kriksin (XIII, 4, 1908, str. 151—168) drukuje według rękopisu Rubinkowskiego warjanty i dopełnienia do tekstu „Dziennika“ Jana Piotra Sapiehy z r. 1608—1611, wydanej przez Hirschberga w książce p. t. „Zbiór materiałów do historii stosunków polskorosyjskich za Zygmunta III“ (Lwów 1901).

Wreszcie do historii kultury w Polsce z początków XVI wieku należą cztery dokumenty, przechowywane w archiwum królewieckim, a dotyczące stosunków Franciszka Skoriny z księciem pruskim Albrechtem w r. 1539, wydrukowane przez A. Miłowidowa (XXII, 2, 1917, str. 221—226).

Prócz tych prac, mających charakter historyczny i stojących w związku z dziejami piśmiennictwa i kultury polskiej, ogłoszono w „Izvēstijach“ szereg artykułów, omawiających zagadnienia ogólne: E. Ljackij, na tle białoruskich przysłów i sentencji, rozprawia w ogólności o formalnej stronie tego rodzaju utworów ludowych (II, 3, 1897, str. 745—782); studja nad historją stylu poetyckiego ogłosili tu: Sziszmarow (XII, 3, 1907, str. 257—296), Orłow (XIII, 4, 1908, str. 344—379); Bugosławskij w studjum o latopisie Nestora

szczególne zajmuje się stylistyczną stroną jego kroniki (XIX, 1. 1914, str. 179—186), a o stylu „Słowa o pułku Igora“ pisze Nikolskaja (XXX, 1925, str. 455—470).

Dziejom rozwoju wersyfikacji poświęcili tu artykuły: Korsz: „O ruskiej wersyfikacji ludowej“ (II, 2, 1897, str. 429—500 i dodatkowo 501*—504*), oraz Żdanow: „Przyczynki do ruskiej wersyfikacji“ (V, 4, 1900, str. 1308—1325).

Zasady stylometrii, które u nas uzasadniał w r. 1898 W. Lutosławski w celu uporządkowania chronologicznego dialogów Platona, wyklada Morozow w artykule: „Lingwistyczne spektry. Środek odróżniania plagiatów od utworów oryginalnych pewnego pisarza“ (XX, 4, 1915, str. 93—134), gdzie również metodę stylometryczną zastosował do dzieł Platona. W sprawie tej zabrał głos Sezeman w artykule: „Lingwistyczne spektry Morozowa a dzieła Platona“ (XXII, 2, 1916, str. 70—80).

Jan Łoś.
